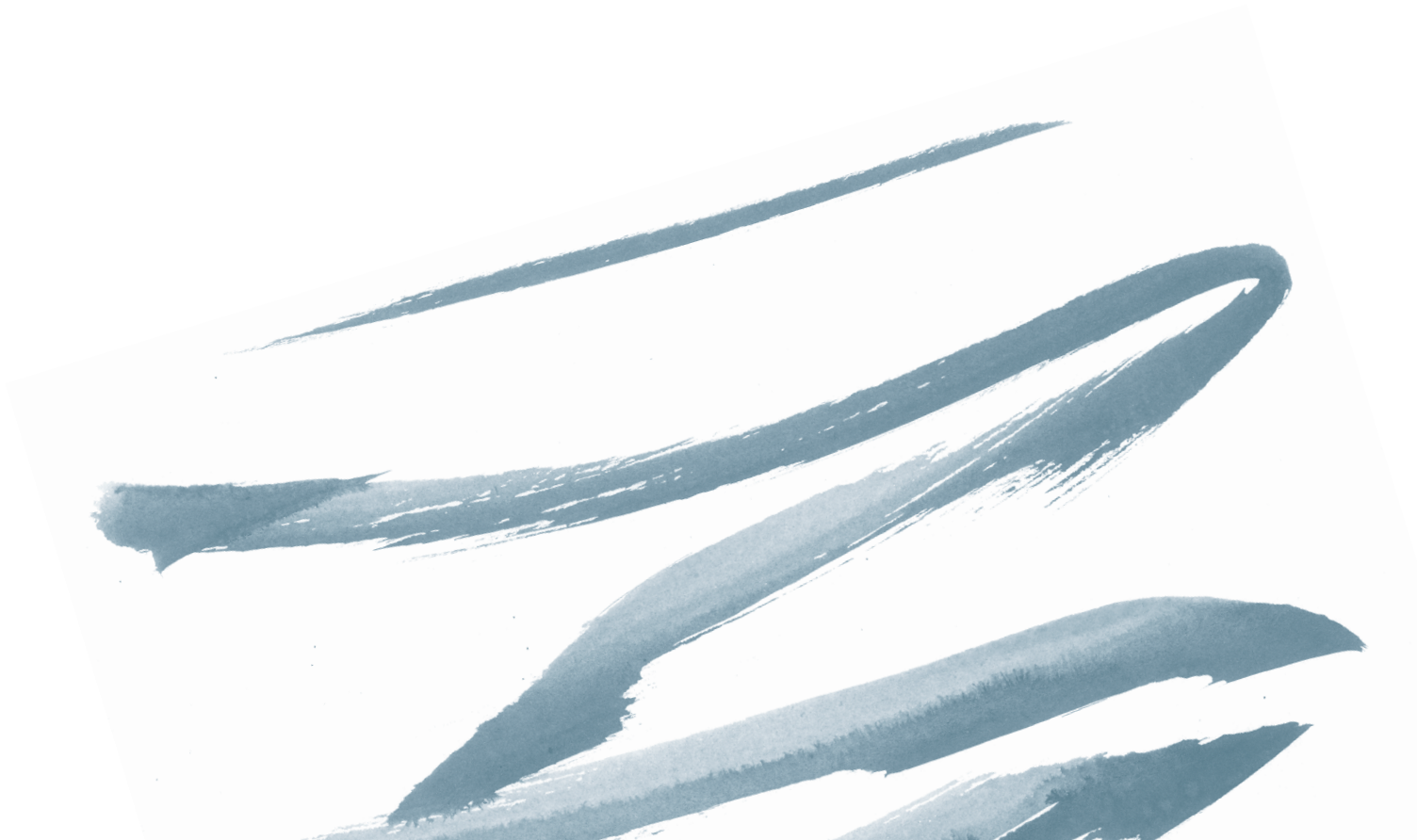

M Tóth Éva

Kagylószedők

(Louis és Auguste Lumière 1895-96 No. 45)

Azon a reggelen (délutánon?) valamelyik Lumière – feltehetően Louis – csodálatos masináját a fövényre állítja, hátát fordítva napnak és tengernek, objektívjét a távoli horizonton sebesen közeledni látszó huszadik század ködképeiről a még élesen kivehető tizenkilencedik századi motívumra igazítja. Az apályt követő szűk képkivágásban a „Huszadik század” című élőkép majdani főszereplőire fókuszál, akik mit sem törődve a rájuk meredő üvegszemmel zavartalanul űzik különös tevékenységüket. A háttérben a letűnő kor alkonyi figurái, nevelőnők és fiatal anyák asszisztálnak az előtérben átlósan sürgölődő új generációnak. A masnis-kalapos-fürdődresszes sereglet mozgása célirányos és végeérhetetlen. Kis halászhalóikkal minduntalan kiszaladnak a gép látóteréből, vagyis *be*, az általunk csupán feltételezhető tenger irányába, majd visszatérnek és le-lehajolnak a homokba, a tócsákban keresgélnek a hálókkel, a zsákmányt kézbeveszik és folyamatosan konzultálnak felette. Időnként hátrafutnak a felnőttekhez, büszkélkednek egy-egy szebb példánnyal – merthogy a dagály után visszamaradt kagylókra vadásznak lelkesen, mint

ahogy előző és következő korok gyermekei tették s teszik a glóbusz fiktív és valós tengerpartján, mióta világ a világ.

A staffázs (vagy a *kar*?) a háttérben elnéző örömmel gyönyörködik bennük, ahogy gyönyörködünk mi, huszadik századi kövületek, a Jövőbe gázoló gyermekeinken. Amely jövő legalább olyan kétes és kérdéses, amilyen a száztíz esztendővel ezelőtti volt. Lumière az időnek ebben az általa kiválasztottá lett pillanatában éppen öt esztendőnyire közelíti meg a titokzatos új századot; látószögéből a horizont a lehetőségek nagy-szerű birodalmának fényel rajzolt meridiánja, amelyen túl az elődök általa, s fivére által tökéletesített találmánya diadalmas pályáját befutja majd. A pont, ahonnan *mi*, s *most* tekintünk vissza, éppúgy öt esztendőnyire van a kagylószedők jövő századától. Csak immár egy következő horizont magasából látjuk, hogy e diadalmas pályán milyen képkivágásokra volt kénytelen rácsodálkozni a Lumière-ek masinája. S e képkivágások korántsem voltak mind oly idilliek, mint ez a délelőtti (délutáni?) kagylószedés, habár akadtak ilyesféle beállítások is, számosak.

De gondolhat-e *ott, akkor* bármelyik Lumière a filmszalagon majdan vonulászó hadoszlopokra, a lángbaboruló évszázad világhódítóinak vad hadonászására, amelyet a burleszk nagyjai is megirigyelhetnek? És felmerülhet-e akár elhessenteni való rémkép gyanánt egy kagylószedő kislány keresetlen premier plánja nyomán a jövőbe írt haláltáborok bármely gyerek-premier plánja? Nem, sem Auguste, sem Louis nem gondol ilyesmire, amikor a világ és a mindennapi élet egyszerű képkiadásait fotografálja alig negyven másodperc hosszúságú celluloidszalagjaira. Sem a *Kisbaba reggelije*, sem a nevezetes *A vonat érkezése*, sem az *Egy fal ledöntése* című opuszok nem sejtetik azt a drámai szerepet, amelyet a történelem a mozgóképnek szán. E korai dokumentum-szkeccsek nem mások, mint az enciklopédiák illusztrációi: Ez a világ, így élünk benne, ezek vagyunk. A közönség pedig a kávéházakban vagy a mutatványosbódékban álmélkodik, aprópénzért kukkolva idegen tájak tüneményeit, távoli népek szokásait, vagy saját mindennapjait.

Lumière, valamelyik, ott a parton, mit sem tud még Quentin Tarantinóról, sőt az isteni Greta Garbóról sem, s az odesszai lépcső is *odaát* van egyelőre, akárcsak Griffith elefántjai. (Nem is beszélve a griffith-i elefántok történetét majd költőien megéneklő *másik* fényíró-testvérpárról...) Bizonyára határtalan lenne Auguste vagy Louis elképedése a birodalmi lépegetőkkel szembekerülve, és úgy hiszem, behúznák a nyakukat bármely hollywoodi mintájú újrágánszimulátor pilótájaként!

Milyen békésnek tűnik e hajdani tengerpart mindazon hátborzongató látományokhoz képest, amelyeket a mit sem sejtő testvérek elmés szerkezetükkel a világra szabadítottak! Bár az idillbe vegyül némi szomorúság, nem csupán annak okán, hogy a kis kagylószedők valamenynyien por és hamu immár, a *háttérelmekről* (kar?) nem is beszélve, de a kései voyeur elgondolkodik: Ugyan mit hoz e kis kompániának a várva-várt évszázad? A gépbe természetesen, s különösebb érdeklődés nélkül beletekintő nyolc-évesforma kislány az első világháború idején talán már maga is anya – feltéve, hogy megéri az anyaság idejét, s nem viszi el valami egyszerű gyermekbetegség. A kisfiúk talán túlélnek a lövészárkokat és alkalmuk nyílik megérni a következő háborút (háborúkat), sőt, talán moziba is járnak és rajonganak Gloria Swansonért... Talán akad a kagylószedők közt, aki televíziózik is későbbi életében, de a holdraszállás közvetítését aligha látja egy-kettőnél több közülük – talán senki. Akaratlanul is számolni kényszerülök: Aki ezernyolcszáz-kilencvenötben volt tíz éves, az ezerekilencszáz-nyolcvanötben, ugye, már száz kellett legyen, tehát a kagylószedők az ötvenes években már hetvenesek voltak!

Nagyszüleim a múlt század első évtizedének szülöttei; egyik nagymamám Chaplinen, Wegeneren, no és Rudolph Valentinón ismerte meg a mozgókép nyelvét, a másik megérte a kétezredik évet és a házi videót – amely találmányról a kis kagylószedők éppúgy lemaradtak, mint a gép mögül leskelődő Lumière. Habár ami ezen a valóban inkább mozgó fotográfiának, mint filmnek nevez-

hető felvételen történik, alig különbözik a mi nyári video-szuvenirjeinktől. Gyerekeink a tengerparton sertepertélnek, vagy fejest ugrálnak a vízbe, ahogy más gyerekek egy másik Lumière-etüdben, s bár a mieink nem viselnek csikos fürdőtrikót, a tenger ugyanúgy csobban, ahogy belezúdulnak, s ők ugyanolyan sietve kapaszkodnak fel az ugró-alkalmatosságra újra meg újra. És ugyanúgy mustrálják a kihalászott köveket, kagylókat, amelyek szintúgy hasonlatosak a száztíz évvel korábbi fogáshoz. S ha a 2005-ös moziról *levesszük* a hangot, a nevetésük ugyanúgy csendül, mint ahogy idehallik a távoli fürdőzők visongása a filmtörténet hajnalából.

A némafilm amúgy is szabad teret nyit a képzeletnek; emlékezni velünk elhangzott mondatokra, az érkező vonat füttyére, sőt az említett tengerek hullámverésének ritmikus zajára, a kagylószedők önfeledt kiáltásaira, s már-már dramatizáljuk a sosem volt történetet, amelyet fantáziánk kikerekít, akár néma mozgóképtöredékekből is. E képességünknek köszönhetjük, hogy *nézőkké* válhatunk, s ez már igazán más történet lenne, ha nem egy megváltozott nézői állapotból szemlélhetnénk a kis kagylószedők ténykedését. A megváltozott státusz pedig annak a lehetőségnek köszönhető, amelynek következtében a Lumière-fivérek és más korai kollégák munkái immár bárki otthonában megtekinthetővé váltak, restaurálva, tematikusan elrendezve, hasznos információkkal megspékelve. A DVD-átírásoknak köszönhetően otthonunkban üdvözölhetjük mindazon mestereket, akiknek munkái ezidáig

misztikus archívumok mélyén rejtettek, vagy kivételes filmmúzeumi vetítéseken kerülhettek – kevés számban és gyakran rossz minőségben – elénk, kiéhezett nézők elé.

Mostantól az, akinek módja van megvásárolni az egyre-másra forgalomba kerülő DVD-gyűjteményeket, vagy egyes darabokat, újragondolhatja mindazt, amit a moziról, a mozgóképről tudni vélt, mert az olyan „csomagok”, mint amilyen a *Kagylószedőket* is rejtő *The Movies Begin I-V*. (Kino on Video, 2002, New York), ritka ingyencfalatokat kínálnak a *gourmand*-oknak. Lumière-éken kívül benne vannak az Edison-rövidfilmek a mozitörténet első csókjával, Portertől *A nagy vonatrablás*, az első játékfilmes premier plánnal, animációs *faneknek* Winsor McCay, a Pathé filmjei és Méliès „utazásai”, és Griffith minden menyiségben, szóval százharminchárom mozgókép 1894-től 1913-ig. Az említett mesterek mellett számos személyiség, aki eleddig a civil néző előtt talán ismeretlen volt, lehetőséget kap a megkésett bemutatkozásra, s valószínűleg sokan ismerünk majd rá olyan művekre, amelyeket valahol, valamikor részben vagy egészben láttunk, de nem tudtuk hova tenni...

S ha elérzékenyülnénk, mondjuk, a *Varázstéglák* – hármass album, Pathé, 1908 – című kísérleti film (nyilván az, hiszen azidőtájt *minden* mozgókép kísérlet) speciális effektussal a filmtörténetbe nevető fürtös kisbabáján, gondoljunk ükunokáinkra, akik egykor a mi gyerekeink arcát fürkészik majd kíváncsian, valamely számunkra ismeretlen vizuális hordozóra átírva néhai *home video*inkról – feltéve persze, hogy kompatibilisek leszünk.